

Наталія БАК

СТИМУЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Розглянуто суть стимулів як інструментів реалізації механізму регулювання міжбюджетних відносин. Акцентовано увагу на необхідності посилення їх дієвості у напрямку заохочення органів місцевого самоврядування до максимізації доходів і оптимізації складу й структури видатків місцевих бюджетів.

The essence of the stimulus as instruments of the inter-budgets relations' regulation mechanism is investigated. Attention is accented on the necessity of the intensification its' effectiveness in the direct of encouragement the local authority to the incomes' maximization and expenditures' optimization.

Суть фінансів як економічної категорії не одне десятиліття залишається предметом гострої наукової дискусії. Різновекторність проявів фінансів і реалізації фінансових відносин, безумовно, передбачає органічне поєднання об'єктивного та суб'єктивного. Особливо чітко це проявляється в системі управління народногосподарськими процесами, де фінансам відведено місце особливого призначення. Сьогодні майже як аксіома сприймається твердження про те, що фінанси одночасно є об'єктом та важелем впливу на соціально-економічні процеси. Без сумніву, фінанси можуть бути використані як надзвичайно дієвий, інтенсивний та різносторонній інструмент соціально-економічного регулювання, проте комплексного характеру. Останнє зауваження суттєве з огляду на функціонування складного фінансового механізму

та необхідність умілого оперування всіма його підсистемами, зокрема бюджетним механізмом, у тому числі механізмом регулювання міжбюджетних відносин (рис. 1).

Проблематика функціонування останнього перебуває в колі наукових інтересів багатьох вітчизняних економістів, зокрема: В. Дем'янишина, І. Чугунова, С. Юрія та ін. Проте вважаємо, що недостатньо розкритими залишаються питання фактичної результативності й ефективності дії відповідного механізму в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки та системи державного управління. Йдеться не тільки про кількісні параметри балансування доходів і видатків державного та місцевих бюджетів України, наявність чи відсутність їх дефіциту. Термін "регулювати" за суттю передбачає як "впо-

Рис. 1. Механізм регулювання міжбюджетних відносин як складова фінансового механізму

рядковувати”, “керувати”, так і “домагатися нормальної роботи, забезпечуючи злагожену взаємодію складових” [4]. Тому метою цієї публікації є виявлення ступеня повноти та якості використовуваних в Україні стимулів як інструментів реалізації механізму регулювання міжбюджетних відносин.

Стимули є обов’язковим елементом будь-якої складової фінансового механізму, оскільки без них, без спонукального мотиву неможливий рух у напрямку досягнення поставленої мети. За визначенням, стимулом є те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; це подразник, який викликає реакцію [4]. Очевидно, що суб’єктивне застосування стимулів зорієнтоване на отримання передбачуваних реакцій. Якщо йдеться про сферу міжбюджетних відносин, такі реакції пов’язують з діяльністю органів влади різних рівнів у напрямку “забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень” (стаття 81.2 Бюджетного Кодексу України). Тому як складові механізму регулювання міжбюджетних відносин стимули можуть бути поділені на дві групи – за напрямком впливу через призму владних повноважень (видаткова частина Державного бюджету) чи бюджетних ресурсів (дохідна частина Державного бюджету). Крім того, важливим є врахування так званої “полюсності” стимулів, їх позитивного чи негативного “заряду” щодо об’єкта впливу. Адже через стимули спонукання до дії відбувається не тільки засобами заохочення, створення сприятливих (пільгових) умов існування чи господарювання. Аналогічного результату можна досягнути й засобами обмеження, покарання, тобто санкціонуючого характеру. Тому повністю погоджуємося з В. Г. Дем’янишиним щодо того, що будь-яка система стимулювання передбачає застосування економічних санкцій [5].

Безпосереднім об’єктом дії стимулів у процесі регулювання міжбюджетних відно-

син виявляються органи місцевого самоврядування. Іншими словами, можливості їх застосування розглянемо через призму того, як у рамках чинного законодавчо-нормативного поля органи місцевого самоврядування можуть бути простимульовані в контексті заробляти більше чи витратити відносно менше в інтересах окремих територіальних громад і держави загалом. Такі заходи мають місце на кожному етапі регулювання міжбюджетних відносин у рамках щорічного бюджетного процесу.

Перший етап передбачає розмежування видатків між рівнями бюджетної системи України та видами місцевих бюджетів. Оптимізувати (в сучасних реаліях – мінімізувати) розмір видатків останніх теоретично можна декількома способами:

- структурним – змінити, в тому числі скоротити, перелік бюджетних зобов’язань;
- кількісним – зменшити обсяг фінансування.

Сьогодні фінансування владних повноважень органів місцевого самоврядування законодавчо зафіксовано та сконцентровано в двох так званих бюджетних “кошиках”: у першому – закріплені, у другому – власні видатки, які є втіленням відповідних владних функцій. Тому перегляд складу видатків і відповідних бюджетних зобов’язань органів влади є суттєво утрудненим. Самостійне прийняття рішення щодо закріплених видатків практично неможливе. Виходом у цій ситуації є передача повноважень з фінансування відповідних об’єктів органу влади іншого рівня, тобто з іншого бюджету (місцевого чи державного). Такий захід згідно зі статтею 93.5 Бюджетного Кодексу України повинен відбутися до першого серпня року, що передує плановому. Проте водночас та ж стаття законодавчого акту регламентує необхідність передання відповідних коштів у вигляді міжбюджетного трансферту, що фактично не зменшує обсягу видатків даного місцевого бюджету.

Ширшою є компетенція органу самоврядування щодо видатків власного характеру. Неможливість брати їх до уваги при розрахунку розміру міжбюджетних трансфертів, на перший погляд, стимулює органи місцевого самоврядування оптимально оперувати їх складом і за нагальності – зменшувати обсяги бюджетного фінансування. Однак такі заходи, як правило, суперечать потребам розвитку територій і принципам соціальної справедливості (значна частина власних видатків місцевих бюджетів має соціальне спрямування). Тому, не бажаючи провокувати соціальні негаразди, органи самоврядування надзвичайно рідко вдаються до обмеження власних видатків місцевих бюджетів. Ймовірнішим є заощадження на місцевих програмах економічного розвитку, що в кінцевому підсумку не йде на користь громадам і суспільству загалом.

Простішим способом обмеження розміру бюджетних зобов'язань є абсолютне або відносно зменшення обсягів фінансування, яке виділяється за тією чи іншою видатковою статтею. Такої мети можна було б досягти засобами регулювання міжбюджетних відносин, а саме: використовуючи формулу розрахунку видаткової потреби території. Нагадаємо, що вона містить такі показники, як: фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, коригуючі коефіцієнти, кількість суб'єктів-одержувачів послуг, фінансованих за рахунок бюджету (кількість дітей або учнів, одержувачів соціальних послуг, чисельність жителів території). Водночас зауважимо, що органи місцевого самоврядування на розрахунок розмірів зазначених показників жодним чином не впливають. Останні централізовано визначає Міністерство фінансів України та затверджує Кабінет Міністрів України. Наприклад, при розрахунку обсягів видатків на охорону здоров'я по Чернівецькому обласному бюджету Міністерство фінансів України у 2008 р. застосувало такі коефіцієнти:

- диференціації рівня витрат на 1 жителя в містах та районах (Kz3) – 1,065 щодо

бюджетів міст обласного значення (м. Чернівці, м. Новодністровськ) і 0,964 всіх інших;

- відносної вартості витрат на надання медичних послуг залежно від вікової структури населення адміністративно-територіальної одиниці (Kzi2) – від 0,863 для бюджету м. Новодністровська до 1,089 для бюджету Кельменецького району;

- рівня надання медичної допомоги населенню закладами загальнодержавного значення (Kz5) – 0,5.

Тому при єдиному для всіх місцевих бюджетів фінансовому нормативі бюджетної забезпеченості (323,3 грн.) застосування коефіцієнтів, а також спрямування в цільовому порядку коштів на лікування хворих із цукровим діабетом (Чернівецькому обласному бюджету) та видатків, пов'язаних зі статусом гірського населеного пункту (бюджетам Вижницького, Путильського, Сторожинецького районів), зумовило суттєву різницю в обсязі фінансування сфери охорони здоров'я в розрахунку на одного жителя з різним місцем проживання в межах області. Як наслідок – відсутність будь-яких стимулів для органів місцевого самоврядування раціонально та ефективно використовувати бюджетні ресурси, в тому числі запроваджувати нові підходи при управлінні ними. Так, широко розрекламований і всесторонньо проаналізований на предмет переваг програмно-цільовий метод планування бюджету [6; 9] мав застосування на теренах Буковини за минулі роки тільки одноразово щодо показників Чернівецького міського бюджету (подібні результати відображає і всеукраїнська статистика). Тобто органи місцевого самоврядування (особливо сільських і селищних територіальних громад), з огляду на об'єктивні та суб'єктивні фактори, сьогодні не зацікавлені в застосуванні нових інструментів і методів бюджетного планування. Тому продовжується практика радянського часу щодо бюджетного фінансування – не надання якісних послуг населенню, а утримання існуючої мережі бюджетних установ

Таблиця 1

Показники видатків місцевих бюджетів Чернівецької області за 2006-2008 рр., розраховані Міністерством фінансів України та затверджені органами місцевого самоврядування, млн. грн. *

Видатки	Розраховані МФУ	Затверджені місцевими радами	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
2006 рік				
Державне управління	28,3	68,2	39,5	238,1
Освіта	353,2	423,1	69,9	119,8
Охорона здоров'я	213,4	279,7	66,2	131,0
Соціальний захист і соціальне забезпечення	24,3	203,0	178,7	834,2
Культура та мистецтво	28,9	44,4	15,5	153,5
Фізична культура	6,8	10,4	3,6	152,6
2007 рік				
Державне управління	36,5	80,4	43,9	220,1
Освіта	476,7	572,2	95,5	120,0
Охорона здоров'я	298,4	360,9	62,6	121,0
Соціальний захист і соціальне забезпечення	44,9	376,7	331,8	838,9
Культура та мистецтво	41,8	62,3	20,5	149,0
Фізична культура	9,7	15,0	5,3	155,4
2008 рік				
Державне управління	56,1	102,5	46,4	182,8
Освіта	719,7	768,5	48,8	106,8
Охорона здоров'я	426,8	476,6	49,9	111,7
Соціальний захист і соціальне забезпечення	61,1	451,6	390,5	738,9
Культура та мистецтво	70,4	89,6	19,2	127,3
Фізична культура	13,9	19,6	5,7	140,8

* Розраховано за даними Головного фінансового управління Чернівецької обласної державної адміністрації.

і організацій. Це пояснює суттєві відхилення між розмірами видатків за їх функціональною класифікацією, обрахованими Міністерством фінансів України при визначенні видаткової потреби місцевих бюджетів та зафіксованими органами місцевого самоврядування при затвердженні відповідних бюджетів (табл. 1).

Другий етап регулювання міжбюджетних відносин базується на розмежуванні єдиної ресурсної бази між бюджетами різних рівнів. Стимулювання органів місцевого самоврядування до її ефективного використання потенційно можливе в двох напрямках:

- 1) максимізація віддачі власних і закріплених джерел доходів місцевих бюджетів;
- 2) виявлення та задіяння нових джерел бюджетних ресурсів.

Зауважимо, що остання група заходів сьогодні можлива тільки теоретично. Оскільки практично чинне законодавство України не сприяє органам місцевого самоврядування у проведенні власної політики формування доходів бюджетів, у тому числі податкової політики [1]. Можливості самооподаткування є настільки мізерними через труднощі запровадження (потреба у проведенні місцевого референдуму) та адміністрування (необхідність покладання функцій податкового контролю на вже існуючу або новостворену місцеву адміністративну структуру – доходи бюджетів від самооподаткування не входять у “коло інтересів” Державної податкової служби України), що пояснює відсутність позитивного досвіду в даній сфері та найближчих перспектив на майбутнє.

Щодо можливості максимізації дохідних джерел зазначимо таке. Як це не виглядає суперечливо, в сучасних умовах зафіксоване фактичне зростання розміру доходів місцевих бюджетів дестимулює органи місцевого самоврядування. Адже воно береться до уваги при розрахунку дохідної спроможності території, яка визначається на основі її індексу відносної податкоспроможності. Цей коефіцієнт базується на “кошику” доходів № 1 – “кошику” закріплених доходів, будь-яке зростання якого компенсується зменшенням очікуваного розміру нецільового міжбюджетного трансферту – дотації вирівнювання або зростанням іншого трансферту – коштів, які передаються з місцевих бюджетів. У підсумку загальний обсяг доходів місцевих бюджетів не змінюється.

В цьому механізмі заслуговують на увагу декілька особливостей:

1. Індекс відносної податкоспроможності може бути переглянутий і змінений не частіше, ніж один раз на три роки (стаття 98.8 Бюджетного кодексу України). Таке положення фіксує досить дієвий стимул для органів місцевого самоврядування. Адже у випадку нарощування дохідної бази місцевих бюджетів реальна дохідна спроможність території буде більшою за розрахункову. Тобто позитивна різниця не буде взята до уваги при розрахунку дотації вирівнювання, потребу в якій може мати місцевий бюджет. Водночас цей стимул характеризується не тільки пільговим, а й обмежувачим

характером у випадку зростання реальної видаткової потреби території та відносного зменшення її реальної дохідної спроможності. Індекс відносної податкоспроможності залишиться без змін, а отже, буде мінімальним вплив фактора реальності дохідної бази на розмір дотації вирівнювання і загалом доходів місцевого бюджету.

Аналогічний напрямок дії стимулу має місце у випадку розрахунку обсягу коштів, які передаються (рис. 2).

2. При визначенні індексу відносної податкоспроможності не беруться до уваги податкові пільги, які надають органи місцевого самоврядування згідно з їх рішеннями (стаття 98.7 Бюджетного Кодексу України). Це в результаті обумовлює зростання розрахункової дохідної спроможності території, яка відображає її реальний дохідний потенціал. У такий спосіб відбувається непрямий контроль за самостійною податковою діяльністю органів місцевого самоврядування з наступним її обмеженням. Адже, надаючи податкові пільги, органи місцевого самоврядування в короткостроковому періоді несуть подвійні втрати доходів: перший раз – у формі недоотриманих сум податкових платежів, другий – у формі меншої за розмірами дотації вирівнювання чи збільшеного обсягу коштів, що передаються. Як наслідок, органи місцевого самоврядування в обмежених випадках, керуючись принципами соціальної справедливості (щодо громадян-платників податків) або економічної вигоди в серед-

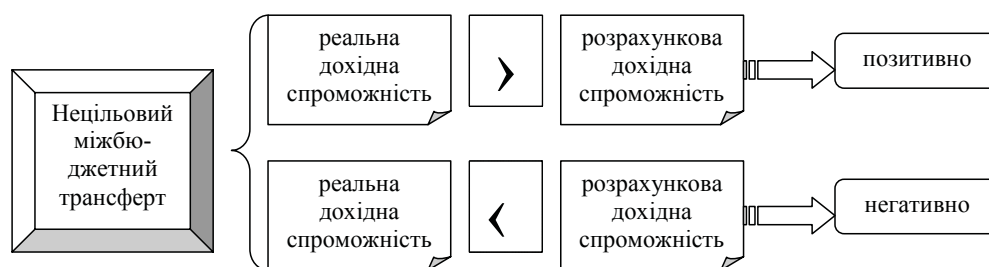

Рис. 2. Вектори впливу фактора незмінності індексу відносної податкоспроможності на стан місцевих бюджетів

ньо- чи довгостроковій перспективі (щодо юридичних осіб-платників податків), користуються правом надання податкових пільг, додаткових до встановлених загальнодержавним законодавством.

3. Розмір індексу відносної податкоспроможності залежить тільки від обсягу закріплених доходів місцевих бюджетів. Тому органи місцевого самоврядування мають стимул нарощувати базу власних доходів без будь-якого негативного впливу на розмір інших складових дохідної частини їхніх бюджетів.

Крім індексу відносної податкоспроможності, чинний механізм регулювання міжбюджетних відносин містить ще один відносний показник – коефіцієнт вирівнювання, який застосовується до обчисленого за формулою обсягу дотації вирівнювання (стаття 98.9 Бюджетного Кодексу України). Він належить до третьої групи стимулів діяльності органів місцевого самоврядування, пов'язаних з можливістю впливу на дохідну й видаткову частини місцевих бюджетів, – з міжбюджетними трансфертами. Згідно із законодавством коефіцієнт вирівнювання визначається в межах від 0,60 до 1. Практика його застосування передбачає використання коефіцієнту, рівного 1, як правило, у випадку перевищення розрахункової видаткової потреби над розрахунковою дохідною спроможністю території, що дозволяє запланувати дотацію вирівнювання в 100%-му, згідно з розрахунковою потребою, розмірі. При перевищенні обсягу розрахованих доходів над видатками використовуваний коефіцієнт вирівнювання, який менший за 1, дозволяє частину потенційних доходів місцевих бюджетів не передавати по вертикалі бюджетної системи, а залишити як додаткове джерело фінансування видаткових потреб бюджету. Таким чином, коефіцієнт вирівнювання має обмежену сферу позитивного впливу – тільки на ті органи місцевого самоврядування, бюджети територій яких за розрахунком дотації вирівнювання є профіцитними.

Інструменти стимулюючого характеру містить також механізм надання нецільових міжбюджетних трансфертів, який запроваджено відповідною постановою Кабінету Міністрів України [7]. Він передбачає заохочення органів місцевого самоврядування до нарощування власної дохідної бази. Адже джерело щоденного перерахування дотації вирівнювання формується за рахунок перебіку загальнодержавних податків і зборів, що затверджується щорічно Законом України “Про Державний бюджет” на відповідний рік і, які сплачують платники, зареєстровані на певній території. В сукупності вони формують так званий “кошик” доходів № 3. Чим швидше протягом бюджетного періоду будуть виконані заплановані територіальні показники “кошика” доходів № 3, тим результативнішим буде формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок як дотації вирівнювання, так і понадпланової дотації. Проте цей стимул дещо мінімізує свою дію, якщо реальні надходження таких податків і зборів виявляються меншими за заплановані.

Розрахований за формулою розмір потреби в дотації вирівнювання та його порівняння з потенціалом “кошика” доходів № 3 на відповідний рік дозволяють отримати норматив дотаційних відрахувань до відповідного місцевого бюджету. Зауважимо, що з часу введення в дію такого порядку розмір нормативів залишається суттєво диференційованим для місцевих бюджетів, оскільки відображає різний податковий потенціал територій. Так, за проведеними розрахунками [2], окремі з них (зокрема, Закарпатська, Чернівецька області) не є фінансово самодостатніми. Наприклад, потреба місцевих бюджетів Буковини у дотації вирівнювання в 2008 р. майже вдвоє перевищила розмір “кошика” закріплених доходів. Це призводить до щомісячних додаткових перерахувань сум дотації вирівнювання місцевим бюджетам з єдиного казначейського рахунку, що гарантує отримання нецільових міжбюджетних транс-

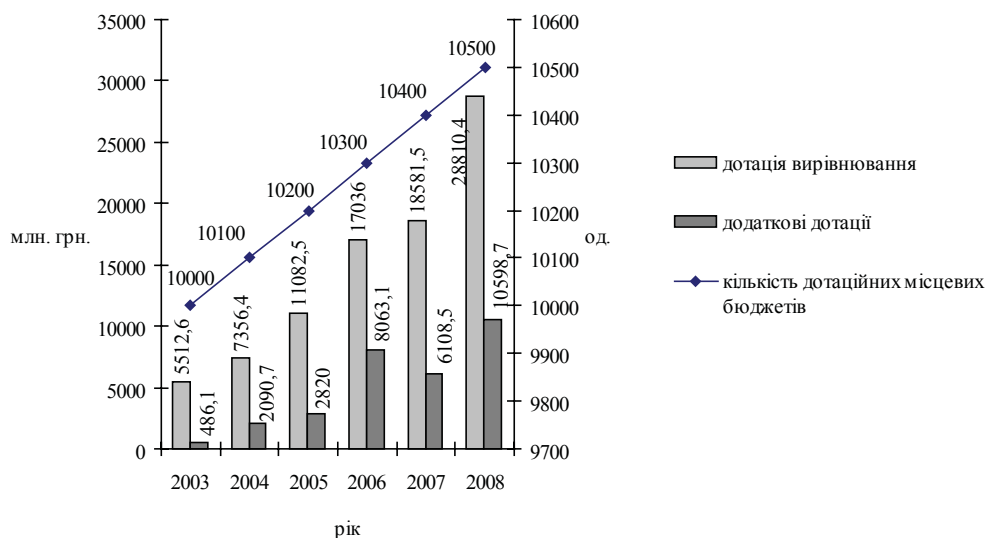

Рис. 3. Показники отримання дотацій місцевими бюджетами в Україні за 2003–2008 рр. [3].

фертив у запланованому розмірі. З точки зору необхідності виконання дохідної частини місцевих бюджетів такий захід є обґрунтованим. Проте він абсолютно не стимулює органи місцевого самоврядування до нарощування джерел доходів “кошика” № 3, особливо коли йдеться про профіцитні за розрахунками місцеві бюджети. Результатом є збільшення як обсягів дотацій

з Державного бюджету України, так і кількості місцевих бюджетів, що їх отримують (рис. 3).

Крім нецільових міжбюджетних трансфертів, як джерело доходів місцевих бюджетів використовуються субвенції. Причому їх вагомість з року в рік залишається незмінно високою – в межах 10–15% усіх доходів місцевих бюджетів (табл. 2).

Таблиця 2

Показники субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам за 2003–2008 рр.*

Роки	Обсяг субвенцій, млрд. грн.	Темп росту обсягу субвенцій, %	Обсяг міжбюджетних трансфертів, млрд. грн.	Частка субвенцій у міжбюджетних трансфертах, %	Обсяг доходів місцевих бюджетів, млрд. грн.	Частка субвенцій у доходах місцевих бюджетів, %
2003	4,7	-	11,7	40,5	34,3	13,7
2004	5,3	111,0	15,8	33,2	39,6	13,4
2005	6,1	115,9	23,4	26,1	53,7	11,4
2006	8,0	130,8	34,2	23,3	75,9	10,5
2007	15,2	191,3	44,7	34,1	103,0	14,8
2008 (план)	19,5	127,7	59,6	32,7	143,2	13,6

*Складено на основі: [3].

Проте, зважаючи на статус субвенцій як цільових трансфертів, а також механізм їх застосування в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції (стаття 2.37 Бюджетного Кодексу України), практично неможливо виявити наявність стимулів для органів місцевого самоврядування щодо нарощування доходів чи оптимізації видатків місцевих бюджетів. Цей фактор доцільно вважати однією з причин переважання загальних (нецільових) міжбюджетних трансфертів у структурі прямих трансфертів, які отримують субцентральні уряди, особливо в країнах СНД [8].

Підсумовуючи вищезазначене, слід констатувати, що найдієвішим стимулами, передбаченими чинним механізмом регулювання міжбюджетних відносин, є:

- 1) перегляд розміру індексу відносної податкоспроможності один раз на три роки;
- 2) неврахування в складі розрахункових елементів індексу відносної податкоспроможності власних доходів місцевих бюджетів;
- 3) застосування коефіцієнту вирівнювання, меншого за одиницю, при розрахунку нецільового міжбюджетного трансферту – коштів, що передаються з місцевих бюджетів;
- 4) перерахування дотації вирівнювання за рахунок загальнодержавних податків і зборів, які сплачують на відповідній території.

Посилити дієвість стимулів механізму регулювання міжбюджетних відносин пропонуємо, насамперед, за рахунок перегляду порядку обрахунку дотаційності територій. Вважаємо, що потребує вдосконалення формула розрахунку розміру нецільових трансфертів, а також склад "кошиків" місцевих бюджетів на користь власних доходів і видатків. Зокрема, доцільним є віднесення до місцевих податків плати за землю, єдиного податку для суб'єктів малого бізнесу, надбавки або певної частки податку із доходів фізичних осіб, податків на бізнес (плати за ліцензії та плати за патент). Органи місцевого самоврядування повинні мати у своєму розпорядженні декілька вагомих місцевих

податків, ставки та базу яких вони зможуть регулювати самостійно.

Стимулювання розвитку територій передбачає задіяння фактора стабільності відносин між різними рівнями влади. Тому, за аналогією з порядком розрахунку індексу відносної податкоспроможності, позитиви якого були виявлені, пропонуємо закріпити норматив відрахування дотації вирівнювання за місцевими бюджетами на період декілька років. Таким чином, територіальна громада матиме інтерес до розвитку власної податкової бази "кошика" доходів № 3 без побоювання щодо вилучення в Державний бюджет нарощених обсягів бюджетних ресурсів. Стимулюючий ефект при цьому буде досягнуто лише при незмінності розмірів нормативів відрахування дотації вирівнювання мінімум на 3 роки.

На жаль, слід констатувати, що чинний механізм регулювання міжбюджетних відносин не містить стимулів щодо органів влади найвищого рівня. Це є логічним з огляду на суб'єкта прийняття відповідних рішень (постанови, розпорядження, накази спрямовані по вертикалі державного управління вниз, на рівень територій та їх об'єднань), а також відображає централізований характер управління бюджетною системою та популізм, декларативізм у проголошенні напрямків розвитку місцевого самоврядування в Україні. Тому перспективним вважаємо напрацювання та запровадження в практику регулювання міжбюджетних відносин інструментів стимулу (примусу до ефективної діяльності) органів влади всіх рівнів з метою налагодження рівних, партнерських стосунків між ними в інтересах розвитку всієї держави.

Література

1. Бак Н.А. Податкова політика органів місцевого самоврядування: потенційні можливості / Фінансово-економічні та інституційні чинники розвитку регіону. Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції. – Чернівці: Пута, 2005. – С. 311-313.

2. Бак Н.А. Регулювання міжбюджетних відносин: теорія і практика: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. – С. 12.
3. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2007 рік / Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень (ІБСЕД) [Електронний ресурс] – С. 111.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. – С. 1207.
5. Дем’янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – С. 241
6. Запатріна І.В., Лебеда Т.Б. Програмно-цільовий метод бюджетування у контексті стратегічного та середньострокового планування / Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 18–31.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.02 р. № 490 “Про затвердження Порядку перерахування дотації вирівнювання, додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів та субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами”.
8. Слухай С. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалії: Монографія. – К.: “АртЕк”, 2002. – С. 111.
9. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету / Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 3–14.